

# Οικονομική κρίση και μετανάστευση – κοινωνικο-οικονομικοί παράμετροι και τρόποι διαχείρισης

Γρηγόρης Νεοκλέους  
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας



ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΠΡΟΟΔΟΣ, ΕΥΗΜΕΡΙΑ - SOLIDARITY, PROGRESS, PROSPERITY

Η Δράση «Οργάνωση Συνεδρίων σχετικά με τη βελτίωση των διαδικασιών ένταξης» (Δράση E1, Ευρωπαϊκά Ταμεία Αλληλεγγύης, Ετήσιο Πρόγραμμα 2012) υλοποιείται με τη συγχρηματοδότηση των Ευρωπαϊκών Ταμείων Αλληλεγγύης (95%) και της Κυπριακή Δημοκρατία (5%)

# Παγκοσμιοποίηση και μετανάστευση

- Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι νέο φαινόμενο. Στον δέκατο ένατο αιώνα, η παγκόσμια οικονομία υπέστη την πρώτη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, από την τεχνολογική πρόοδο, με τη μορφή της μείωσης του κόστους μεταφοράς και επικοινωνίας.
- Το παγκόσμιο εμπόριο επεκτάθηκε σε σχεδόν 4% ετησίως κατά μέσο όρο στη διάρκεια του αιώνα, πολύ πιο γρήγορα από ό, τι σε προηγούμενους αιώνες.
- Η βιομηχανική επανάσταση δεν έφερε μόνο την παγκοσμιοποίηση αλλά και την μετανάστευση, πρώτα την εσωτερική και μετά την διεθνή.

# Παγκοσμιοποίηση και μετανάστευση

- Η στρατηγική «Ευρώπη 2020» της ΕΕ αναγνωρίζει ότι η κινητικότητα του εργατικού δυναμικού αποτελεί μέρος και συνέπεια της παγκοσμιοποίησης και της παγκόσμιας οικονομίας.
- Συνεπώς, η κινητικότητα του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ως παράγοντας της οικονομικής ανάκαμψης σε εθνικό επίπεδο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων τυχόν μεταρρυθμίσεων του χρηματοπιστωτικού συστήματος ή μελλοντικών πακέτων τόνωσης (Θεματική Μελέτη ΙΟΜ, 2010).

# Μετανάστευση

- Περισσότερα από 200 εκατομμύρια άνθρωποι κατοικούν σε κάποια χώρα που δεν είναι η πατρίδα τους. Αυτό το 'έθνος της διασποράς' των μεταναστών είναι το μεγαλύτερο σε πληθυσμό από τις περισσότερες χώρες του κόσμου.
- Την ίδια στιγμή όμως οι μετανάστες αποτελούν μια τεράστια οικονομική συμβολή τόσο για τις χώρες φιλοξενίας όσο και για τις χώρες τους.

# Μετανάστευση

- Η δυναμική του πληθυσμού (αύξηση, μείωση, παραγωγικές ηλικίες, γήρανση) επηρεάζεται από τα ποσοστά γονιμότητας και θνησιμότητας, αλλαγές οι οποίες αποτελούν και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά μιας χώρας αλλά και της τάσης για μετανάστευση
  - το 2060 το 30% των Ευρωπαίων πολιτών θα είναι πάνω από 65 ετών με παράλληλη μείωση 11% { από 67% σε 56%} των παραγωγικών ομάδων 15-64 ετών {αύξηση παροχών και μείωση κρατικών εσόδων}
  - ο αριθμός των εργαζομένων θα μειωθεί κατά 15.7 εκατομμύρια => αύξηση παροχών και μείωση κρατικών εσόδων.
- Η μετανάστευση είναι η τρίτη κινητήρια δύναμη της δυναμικής του πληθυσμού. Η καθαρή μετανάστευση από λιγότερο ανεπτυγμένες σε περισσότερο ανεπτυγμένες περιοχές έχει αυξηθεί σταθερά από το 1960 και μετά.
- Μεταξύ του 2000 και του 2010, ανεπτυγμένες περιοχές του πλανήτη προσέλκυσαν κατά μέσο όρο 3,4 εκατομμύρια μετανάστες ετησίως οι οποίοι με τη σειρά τους δημιουργούν επιπρόσθετες ανάγκες στην αγορά εργασίας. Περίπου 2 εκατομμύρια μετανάστες εισρέουν κάθε χρόνο στην επικράτεια της ΕΕ.



# Μετανάστευση

- Η τάση της μετανάστευσης είναι δύσκολο να προβλεφθεί, δεδομένου ότι επηρεάζεται από μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση οικονομικών, κοινωνικών, δημογραφικών, περιβαλλοντικών και πολιτικών παραγόντων.
- Είναι όμως βέβαιο ότι σε γενικές γραμμές η μετανάστευση από τις λιγότερο προς τις περισσότερο αναπτυγμένες περιοχές του πλανήτη αναμένεται να συνεχιστεί, αν και με βραδύτερο ρυθμό, κατά τις επόμενες δεκαετίες (Ηνωμένα Έθνη, Τμήμα Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων, Τμήμα Πληθυσμού, 2011).

# Κατανοώντας τη μετανάστευση

- Η κατανόηση των διεθνών τάσεων της μετανάστευσης έχει μεγάλη σημασία για χάραξη μεταναστευτικής πολιτικής καθώς αυτή επηρεάζει την αγορά εργασίας, την ανταγωνιστικότητα, και ανάπτυξη μιας χώρας με οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες.
- Έτσι, η ικανότητα μιας χώρας να κατανοήσει σωστά και να προβλέψει τις μεταναστευτικές ροές από άλλες χώρες χρησιμεύει ως ένα πολύτιμο εργαλείο για το σχεδιασμό και την υλοποίηση οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών όπου όλοι θα επωφελούνται.

# Προκλήσεις

- Πέντε βασικά προβλήματα από τη μετανάστευση
  1. Ο αντίκτυπος της οικονομικής ύφεσης στην ανεργία των μεταναστών (σε σχέση με τους ντόπιους)
  2. Ο αντίκτυπος στις επιστροφές
  3. Οι αντιδράσεις από τις κυβερνήσεις των χωρών υποδοχής
  4. Ο αντίκτυπος για τις νέες μεταναστευτικές εισροές
  5. Οι αντιδράσεις από τις κοινωνίες υποδοχής



# Απασχόληση και Ανεργία

- Μέχρι το 2007 το ποσοστό της ανεργίας στην ΕΕ σημείωσε σημαντική μείωση (κάτω του 10%).
- Η συμβολή των μεταναστών στην αύξηση της απασχόλησης ήταν επίσης σημαντική: τουλάχιστον 40% στην Αυστρία, τη Δανία, την Ιταλία και την Ισπανία, πάνω από το 70% στο Ηνωμένο Βασίλειο.
- Από τα μέσα του 2008 η απασχόληση στην ΕΕ άρχισε να μειώνεται και η ανεργία να αυξάνεται δραματικά χωρίς μέχρι στιγμής να έχει σημειωθεί ιδιαίτερη μεταβολή.

# Πολιτικές μετανάστευσης

- Πιο επιλεκτικά προγράμματα για την εισδοχή εργαζομένων από τρίτες χώρες σε μια προσπάθεια αναχαίτισης της ανεργίας:
  - σημαντική μείωση των νέων εισόδων από μη εποχικούς εργαζόμενους με το σύστημα ποσοστώσεων
  - καμία άδεια εργασίας για χαμηλής ή καθόλου ειδίκευσης επαγγέλματα

# Πολιτικές μετανάστευσης

- ενίσχυση των ελέγχων της αγοράς εργασίας με εισαγωγή εξετάσεων για εξειδικευμένες θέσεις εργασίας
- η ανανέωση των προσωρινών αδειών εργασίας καθίσταται πιο δύσκολη για τους μετανάστες:
  - Για να αναγκαστούν να επιστρέψουν στις χώρες τους (στην πράξη όμως αρκετοί παρατείνουν την παραμονή τους ως παράνομοι μετανάστες).
  - Περισσότεροι περιορισμοί στην οικογενειακή επανένωση.

# Μετανάστες και Οικονομική κρίση

Οι μετανάστες αποτελούν τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης, διότι:

- τείνουν να υπερ-εκπροσωπούνται σε τομείς που είναι πιο ευαίσθητοι στον οικονομικό κύκλο (πχ οικοδομές, γεωργία),
- έχουν λιγότερο ασφαλείς συμβατικές ρυθμίσεις εργασίας, με περισσότερες θέσεις προσωρινής και μερικής απασχόλησης,
- υπερ-εκπροσωπούνται σε λιγότερο ειδικευμένα επαγγέλματα,
- επιχειρήσεις που ανήκουν σε μετανάστες μπορεί να διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο πτώχευσης και
- αντιμετωπίζουν πιθανές διακρίσεις στις προσλήψεις και τις απολύσεις.

# Μετανάστες και Οικονομική κρίση

- Οι μετανάστες είναι επίσης ιδιαίτερα ευάλωτοι στην οικονομική κρίση, διότι, σε σχέση με γηγενείς εργαζόμενους σε χώρες υποδοχής, είναι δυσανάλογα νέοι ηλικιακά, ανειδίκευτοι και απασχολούνται σε ευαίσθητους κλάδους σε σχέση με την οικονομική κρίση, όπως οι κατασκευές και η μεταποίηση.
- Πολλές φορές οι μετανάστες, οι οποίοι αποτελούν μια σημαντική μειονότητα του συνολικού πληθυσμού των μεταναστών σε πολλές χώρες, έχουν περιορισμένη νομική προστασία και, στην καλύτερη περίπτωση, μόνο επισφαλή πρόσβαση στα δίκτυα κοινωνικής ασφάλισης.

# Μετανάστες και Οικονομική κρίση

- Κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης, ωστόσο, οι εργαζόμενοι μετανάστες είναι συχνά οι πρώτοι που θα χάσουν τη δουλειά τους, ενώ μερικοί μπορεί να επιλέξουν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. Ωστόσο, δεν μπορούν ούτε πρόκειται να επιστρέψουν όλοι οι μετανάστες κατά τη διάρκεια κρίσης στις πατρίδες τους.
- Οι πολιτικές όμως που αποσκοπούν στην επιστροφή τους στη χώρα τους δεν είναι η λύση και θα μπορούσε να έχει δυνητικά καταστροφικές συνέπειες για την ανάπτυξη μιας χώρας.



# Αντιλήψεις

Οι φωνές που ακούονται σε χώρες υποδοχής για περιορισμό της μετανάστευσης τείνουν να βασίζονται στην εσφαλμένη αντίληψη ότι «οι μετανάστες παίρνουν τις δουλειές» ή «ανταγωνίζονται μεταξύ τους για κοινωνικές παροχές», ενώ στην πραγματικότητα η πλειοψηφία των μεταναστών δημιουργούν οικονομική δραστηριότητα και απασχόληση.

Η ανθρώπινη κινητικότητα, όπως υπογραμμίζεται στην Έκθεση του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης, 2008, καθιστά την οικονομία πιο δυναμική και πιο αποτελεσματική.

Η μετανάστευση μπορεί επίσης να είναι μια θετική δύναμη στην ανακούφιση από διάφορες πτυχές της οικονομικής κρίσης και, ενδεχομένως, να κάνει μια σημαντική συνεισφορά για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης μέσα από τη διατήρηση συγκεκριμένων τομέων απασχόλησης ή δημιουργία νέων.

# Αντιλήψεις

- Η μεγαλύτερη ανησυχία για τη μετανάστευση είναι ότι οδηγεί σε αυξημένο ανταγωνισμό εργασίας για τους γηγενείς ανειδίκευτους εργάτες.
- Ωστόσο, ο φόβος αυτός στηρίζεται στην παραδοχή ότι οι εργαζόμενοι μετανάστες αποτελούν αντικαταστάτες των εγχώριων εργαζομένων, και ότι οι ντόπιοι εργαζόμενοι θέλουν να κάνουν τις ίδιες δουλειές. Τόσο η λογική όσο και η εμπειρική έρευνα δείχνουν ότι ο φόβος αυτός είναι υπερβολικός.
  - Ποιες οι πιθανότητες μεταναστών εργαζομένων στην Κύπρο να ανταγωνιστούν ένα Κύπριο σε οποιαδήποτε εξειδικευμένη εργασία;

# Προβληματισμοί

- Η καταπολέμηση της οικονομικής κρίσης μειώνοντας τη μετανάστευση μπορεί να επιβαρύνει την ήδη δυσχερή οικονομική κατάσταση. Παρ'όλα αυτά, οι χώρες προέλευσης είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν κάποιες εισροές μεταναστών που επιστρέφουν, κατάσταση που μπορεί να οδηγήσει σε οικονομική και κοινωνική αστάθεια στις φτωχότερες χώρες.
- Η μειωμένη μεταναστευτική ροή εργασίας και η αύξηση της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων, είναι επίσης πιθανές εκβάσεις.
- Ανάγκη για ευέλικτες, συνεκτικές και ολοκληρωμένες πολιτικές διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών προς μεγιστοποίηση του οφέλους από τη μετανάστευση.
- Ανάγκη για προστασία των μεταναστών σε σχέση με λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της κρίσης χωρίς τη θυματοποίηση τους.
- Συνεπώς, ανάγκη για πολιτικές προς καταπολέμηση των διακρίσεων και της ξενοφοβίας και ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι μετανάστες συμβάλλουν στην ενίσχυση των χωρών προορισμού τους τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά.

# Το όφελος της μετανάστευσης

- Αν αντιμετωπιστεί με συνεκτικό τρόπο, η μετανάστευση μπορεί να είναι επωφελής τόσο για τις χώρες προέλευσης όσο και τις χώρες προορισμού, ανακουφίζοντας - αν και με κανένα τρόπο εξαλείφοντας - τα προβλήματα που προκύπτουν από τις δημογραφικές τάσεις.
- Μπορεί επίσης να συμβάλει στην μεταφορά γνώσεων και πόρων.
- Ο αυξανόμενος αριθμός μετανάστευσης έχει συχνά ωθήσει την οικονομική και πολιτιστική αναγέννηση υποβαθμισμένων αστικών περιοχών και έχει αποτελέσει πηγή εργασίας που είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα των πόλεων.

# Η θέση του IOM

Ο IOM θεωρεί ότι τα ακόλουθα τέσσερα σημεία είναι ιδιαίτερης σημασίας σε ότι αφορά στην πολιτική καθοδήγηση από εθνικές κυβερνήσεις για χάραξη μεταναστευτικής πολιτικής:

1. Με βάση προηγούμενες εμπειρίες από παρόμοιες κρίσεις αλλά και την τρέχουσα οικονομική κατάσταση, η οικονομική κρίση είναι πιθανό να έχει αρνητικές επιπτώσεις τόσο στους μετανάστες όσο και στον ντόπιο πληθυσμό ( οι επιπτώσεις αυτές διαφέρουν ανάλογα με τη χώρα ή γεωγραφική περιοχή, καθώς και στον τομέα της απασχόλησης).
2. Σημαντική η εξασφάλιση ότι οι μετανάστες, οι οποίοι είναι ιδιαίτερα επιρρεπείς σε στιγματισμό σε τέτοιες περιπτώσεις, προστατεύονται επαρκώς από συμπεριφορές ξενοφοβίας και φυλετικές διακρίσεις στον τομέα της απασχόλησης και τον κοινωνικό τομέα.
3. Δεδομένου ότι η μετανάστευση εργαζομένων αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της παγκοσμιοποίησης τόσο σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο οι συνεκτικές και ολοκληρωμένες πολιτικές που απαιτούνται για την αποτελεσματική διαχείριση της μετανάστευσης έχουν ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον σε περίοδο οικονομικής ύφεσης.



# Η θέση του IOM

4. Ένας ισχυρός βαθμός αλληλεγγύης μεταξύ των χωρών προέλευσης και προορισμού είναι ιδιαίτερης σημασίας ώστε να διασφαλίσει και να συνεχίσει να αξιοποιεί τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από τη μετανάστευση και την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των χωρών αλλά και των μεταναστών με τις χώρες προορισμού.
5. Η μετανάστευση είναι μέρος της παγκοσμιοποίησης και της παγκόσμιας οικονομίας. Κατά συνέπεια, αυτό προϋποθέτει να ληφθούν υπόψη και οι πολιτικές αντιδράσεις με στόχο την οικονομική ανάκαμψη.

Επιπλέον, ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (IOM) υπογραμμίζει:

- α) ανάγκη να παρακολουθούνται προσεκτικά οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης πάνω στους μετανάστες στις χώρες προέλευσης, διέλευσης και προορισμού,
- β) επί τούτου διενέργεια σχετικών ερευνών.



# Συμπεράσματα

- Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η σημαντική οικονομική συνεισφορά των μεταναστών εργαζομένων καθώς και η ανάγκη βελτίωσης της ευάλωτης τους θέσης σε περιόδους κρίσης. Η κατανόηση, επεξήγηση και καλύτερη επικοινωνία στα οφέλη της μετανάστευσης μπορεί να προσφέρει μια καλύτερη εικόνα της συνεισφοράς των μεταναστών.
- Οι κυβερνήσεις πρέπει να αναγνωρίσουν ότι οι μετανάστες αποτελούν ένα οικονομικό περιουσιακό στοιχείο και όχι μια υποχρέωση και έτσι να διαμορφώσουν την αντίδρασή τους μέσα στα πλαίσια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, συμπεριλαμβανομένης της μετανάστευσης και της κοινωνικής πολιτικής, αναλόγως.
- Η θέσπιση νέων περιορισμών κατά της μετανάστευσης μπορεί να μην είναι τόσο χρήσιμη ή ακόμη να είναι αντιπαραγωγική, διότι η μετανάστευση αυξομειώνεται από μόνη της σύμφωνα και με τους κανόνες της αγοράς εργασίας.

# Ζητήματα προς συζήτηση

Ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης μειώνεται ή επιδιώκεται από κάποια χώρα η μείωση των ξένων εργαζομένων. Ως εκ τούτου σε ποια από τα πιο κάτω επαγγέλματα μπορεί να γίνει αντικατάσταση των μεταναστών εργαζομένων;

- Οικιακές Βοηθοί
- Φροντιστές ηλικιωμένων και παιδιών στο σπίτι τους.
- Καθαριστές αυτοκινήτων
- Εργάτες στη γεωργία και κτηνοτροφία
- Διανομείς φαγητού

Ποιοι θα αντικαταστήσουν τους αλλοδαπούς εργαζόμενους στους πιο πάνω τομείς εάν οι τελευταίοι αναχωρήσουν για τις πατρίδες τους;